

nomicznie i politycznie, nie ma warunków samodzielnej egzystencji. Jeżeli Berlin przed II wojną światową swój byt gospodarczy opierał przeważnie na stosunkach z obszarami geograficznie przyległymi oraz położonymi na wschód od miasta, to racjonalną drogą przywrócenia mu zdolności do życia wydaje się nawrót do dawnych związków.

Tadeusz Krajczycki

EMIGRACJA EUROPEJSKIEJ WYSOKO KWALIFIKOWANEJ SIŁY ROBOCZEJ DO USA

W ostatnim dziesięcioleciu obserwuje się w krajach kapitalistycznych wzmożony ruch siły roboczej. Setki tysięcy osób emigruje z państw mniej zamożnych, rozwijających się, do krajów wysoko uprzemysłowionych. Ruchem tym objęta jest głównie Europa zachodnia i północna, gdzie centrum imigracji stanowi NRF, Francja i Szwajcaria, a głównymi krajami emigracji są Włochy, Hiszpania, Grecja, Turcja i Portugalia.

Wśród masy imigrantów szczególnie poszukiwani są fachowcy z różnych dziedzin, w tym także wybitni specjaliści i naukowcy. We współczesnym świecie kapitalistycznym bowiem — obok siły roboczej, surowców i środków kapitałowych — siła robocza wysoko kwalifikowana stała się największym bogactwem i urasta współcześnie do roli czynnika decydującego o dalszym rozwoju gospodarczym. Stąd też takie potęgi przemysłowe w świecie kapitalistycznym, jak USA i NRF szczególnie zabiegają o tę właśnie siłę roboczą. Gwałtownie narastający proces importu specjalistów uzyskał w literaturze zachodniej miano „drenażu mózgow”¹ i przybrał ostatnio formę akcji zorganizowanej oraz kierowanej. W stosunku do krajów europejskich tego rodzaju „drenaż” prowadzony jest przez USA, wśród krajów kontynentu akcji tej przewodzi — NRF. Przyczyny emigracji sprowadzają się w zasadzie do problemu możliwości zarobkowych. W USA np. wykwalifikowani specjaliści i naukowcy otrzymują uposażenie dwukrotnie wyższe niż w Europie. Niemniej i inne czynniki, jak postęp techniczny w USA i nowe technologie, wyposażenie w nowoczesną aparaturę i związana z tym możliwość uzyskiwania lepszych wyników niewątpliwie przyciągają cudzoziemców. Także mniejsze skrepowanie wydatkami finansowymi na cele badawcze i mniej jaskrawe zależności personalne przyciągają imigrantów. W USA poza tym istnieją większe możliwości awansu w młodym wieku. Amerykański system szkolenia umożliwia dalszą specjalizację w ramach współpracy międzywydziałowej i międzyfachowej. Są to główne motywy podawane przy emigracji Europejczyków do USA. Zasadniczym jednak powodem są lepsze zarobki w USA².

Oblicza się, że w skali rocznej emigruje do USA z innych państw kapitalistycznych około 10 tys. wybitnych specjalistów, inżynierów, biologów, lekarzy, także przedstawicieli nauk społecznych oraz około 20 tys. techników. Około 40% tych specjalistów pochodzi z Europy, reszta z innych kontynentów (tabela I).

O rozmiarach tej emigracji do USA świadczy fakt, że w 1966 r. wśród nowych lekarzy podejmujących pracę w Stanach Zjednoczonych aż 26% pochodziło z zagranicy. Wśród nowo zatrudnionych inżynierów imigranci stanowili 10%, a wśród biologów i przedstawicieli nauk społecznych około 2%.

Jak dotąd, głównie imigranci — wybitni specjaliści rekrutują się z W. Brytanii, gdzie akcja werbunkowa prowadzona jest najsilniej. Z tego kraju emigruje

¹ Angielska nazwa brzmi „brain-drain” i została określona na konferencji w Lozannie poświęconej tej sprawie, „chorobą wieku” („L’Unita” z 7 IX 1967).

² „Volkswirt” z 5 I 1968, s. 19.

TABELA I

Imigracje naukowców do USA

Rok	Inżynierowie	Biologzy	Nauki społeczne	Lekarze-dentyści	Razem	Z tego Europa	
						liczba	w %
1956	2 804	1 022	102	1 547	5 475	2 419	44
1962	2 940	1 104	192	1 912	6 148	2 267	37
1963	4 014	1 612	231	2 270	8 127	2 915	36
1964	3 725	1 676	283	2 409	8 093	3 092	38
1965	3 455	1 549	304	2 194	7 502	2 997	30
1966	4 921	1 852	341	2 761	9 875	3 612	37

Źródło: „Volkswirt” z 5 I 1968, s. 19.

rocznie około 1/3 wszystkich nowo dyplomowanych lekarzy. Paradoksem jest również sytuacja krajów rozwijających się, które same cierpią na brak specjalistów, a mimo to dokonuje się z nich również emigracja tej kategorii pracowników, np. 8% ogółu lekarzy hinduskich pracuje w USA. Także z Izraela w 1966 r. wyemigrowało, głównie do USA, 41% wszystkich nowo dyplomowanych lekarzy³.

TABELA II

Zewnętrzny ruch migracyjny naukowców i techników z Wielkiej Brytanii

Rok	Imigracja		Emigracja		Saldo
	naukowcy	technicy	naukowcy	technicy	
1961	900	2 300	1 300	1 900	0
1962	1 000	2 100	1 300	2 200	- 400
1963	1 000	1 600	1 500	2 500	-1400
1964	1 100	2 100	1 700	3 100	-1600
1965	1 100	2 200	1 800	3 300	-1800
1966	1 200	2 400	2 000	4 200	-2600

Źródło: „The Economist” z 14 X 1967, s. 193.

Jak wynika z tabeli II, akcja „drenażu mózgów” rozwinęła się szczególnie ostro na przestrzeni ostatnich lat 1963—1966.

Z NRF w okresie 1949—1966 wyemigrowało do USA około 1 800 naukowców i przeszło 4 200 techników, ostatnio emigruje około 400 wysoko kwalifikowanych specjalistów rocznie, z tego ponad 2/3 do USA. Liczba emigrantów tej kategorii z Niemiec zachodnich do USA w okresie 1945—1948 nie jest bliżej znana, ale ogólnie wiadomo, że był to okres bardzo silnej emigracji naukowców z obszaru Niemiec za ocean⁴.

Stany Zjednoczone wcześniej aniżeli Europa ze swoją już nieco przestarzałą strukturą przemysłową, tkwiącą jeszcze niejednokrotnie w tradycyjnych przemysłach, zrozumiały, że współcześnie siłą napędową ekspansji gospodarczej nie są już ani kapitał, ani siła robocza, lecz stałe stosowanie odkryć naukowych w produkcji przemysłowej. Według obliczeń — USA potrzebują rocznie około 75 tys. nowych inżynierów, są w stanie wykształcić zaledwie 45 tys.⁵ A zatem import musi

³ „Volkswirt” z 5 I 1968, s. 19.

⁴ Jak wyżej.

⁵ „Science et Vie” ze stycznia 1968.

objąć około 30 tys. specjalistów⁶. Pozostaje tylko kwestia ceny, za ile będzie można zwerbować cudzoziemca-specjalistę do pracy w USA. Utworzono też cały mechanizm rynkowy⁷. Do ceny za specjalistę wlicza się specjalność, wiek, dyplomy, doświadczenie. Na ogół stosuje się zasadę, że zarobki w USA powinny być dwukrotnie lub trzykrotnie wyższe. Młody specjalista jeszcze bez stażu zawodowego przedstawia wartość w skali rocznej około 10 tys. dolarów, inżynier z praktyką zawodową około 13 tys. dolarów, a wybijająca się indywidualność — 40 tys. dolarów.

Najbardziej są poszukiwani specjaliści z zakresu aeronautyki kosmicznej, nuklearnej i elektroniki. Jak wynika z danych liczbowych (tabela I), także duże zapotrzebowanie istnieje w USA na biologów, a to ze względu na dynamiczny rozwój nauk znajdujących się na pograniczu biologii i techniki.

Po 1960 r. rozwija się w USA nowe kierunki badań, które w niedalekiej przyszłości decydować będą o rozwoju przemysłu związanego z tymi pracami. Wymienia się aktualnie dziewięć podstawowych kierunków badań:

- 1) produkcja i wielostronne zastosowanie laserów w technice, w wytwórczości przemysłowej, komunikacji, przemyśle zbrojeniowym, także w medycynie, chemii i innych dziedzinach;
- 2) dalsze doskonalenie i wszechstronne zastosowanie łączności przez sztuczne satelity;
- 3) bardziej powszechne zastosowanie mózgow elektronowych, maszyn matematyczno-cyfrowych;
- 4) badania nad zastosowaniem niskich temperatur w produkcji i technice tzw. cryogenica;
- 5) dalsze badania w zakresie bioenergii, tj. wykorzystania dla celów energetycznych prądów wytwarzanych przez istoty żywe;
- 6) większe wykorzystanie energii słonecznej przy pomocy baterii słonecznych;
- 7) zastosowanie ultradźwięków, np. do niszczenia bakterii, przyspieszenia produkcji żywności itp.;
- 8) ulepszenie i produkcja poduszkowców jako pojazdów przyszłości;
- 9) badania z zakresu bioniki wspólnie prowadzone przez biologów i techników, a dotyczące fizycznych właściwości zwierząt — obserwacje zwierząt w zakresie działania wzroku, kory mózgowej, układu nerwowego i stosowanie wyników tej analizy do konstrukcyjnej działalności człowieka; szczególnie przydatne są te badania dla astronautów w czasie lotów kosmicznych, polegające m.in. na sprzężeniu reakcji mięśni ludzkich z elektroniką⁸.

Badania te wymagają wyspecjalizowanych fachowców, stąd tak ogromne na nich zapotrzebowanie i nacisk na sprowadzanie ich za wszelką cenę do USA.

Dokonane szacunki wskazują, że w ciągu zaledwie półtora roku (1966—1967) USA zaoszczędziły 4 miliardy dolarów, które musiałyby wydatkować na wykształcenie 100 tys. naukowców i techników sprowadzonych w tym czasie z innych krajów. W ten sposób m.in. USA zrekompensowały pomoc finansową, której udzieliły innym państwom w tym samym czasie. Niezależnie od tego rodzaju oszczędności import specjalistów gwarantuje ogromne korzyści w przyszłości⁹.

Strona moralna tej procedury pozostaje poza nawiasem rozważań. Sojusznicy wielu poczynań politycznych i gospodarczych podbijają sobie wzajemnie najbardziej wartościowe jednostki produkcyjne.

Tego rodzaju wyspecjalizowane siły fachowe dostarczać mogą z reguły kraje

⁶ „Science et Vie” z września 1967.

⁷ Inicjatorem akcji „brain-drain” jest dyrektor generalny amerykańskiej firmy Careers Incorporated — William Douglass.

⁸ D. S. Halacy, *Nine roads to tomorrow*. Philadelphia 1964.

⁹ „Science et Vie” z września 1967.

wysoko rozwinięte. Dostarczają ich też głównie: W. Brytania i NRF w Europie, oraz Kanada i Japonia z krajów pozaeuropejskich. NRF zabiega o tych specjalistów w wielu krajach europejskich. Każdego roku Europa traci na rzecz USA około 5,5% swoich nowo wykształconych inżynierów, biologów, lekarzy itp. Zwraća się przy tym uwagę, że przerwanie w tym zakresie impasu może nastąpić jedynie w drodze stworzenia lepszych warunków badań laboratoryjnych i przemysłowych w krajach Europy, w przeciwnym bowiem razie trwać będzie proces wzmożonej emigracji uczonych do USA.

Dotychczasowe starania poszczególnych państw zachodnioeuropejskich w celu powstrzymania odpływu fachowej siły roboczej do USA nie dały rezultatu. Są one zbyt słabe i nie stwarzają nowej bazy opartej na nowych zasadach technicznych organizacyjnych i finansowych dla tych emigrantów. W krajach zachodnioeuropejskich podkreśla się potrzebę wprowadzenia istotnych zmian w zakresie strukturalno-organizacyjnym, przy wyraźnym poparciu prestiżowym i finansowym nowoczesnych badań¹⁰. W istniejącej bowiem sytuacji cała struktura gospodarcza i technika zachodnioeuropejska będzie się stawała coraz bardziej zacofana, niezdolna sprostać nowoczesnym potrzebom gospodarki.

Jerzy Bartosik

II KONGRES SŁAWISTÓW ZACHODNIONIEMIECKICH W MARBURGU

W porównaniu z I kongresem sławistów zachodnioniemieckich w Heidelbergu w 1965 r. II zjazd, który odbył się w Marburgu w dniach 9—11 IV 1968 r. miał zdecydowanie bardziej ożywiony, żeby nie powiedzieć burzliwy, przebieg. W czasie pierwszego kongresu, którego celem było przede wszystkim „poinformowanie opinii publicznej NRF o sytuacji sławistyki na uniwersytetach zachodnioniemieckich oraz o stanie nauki języka rosyjskiego w szkołach Niemiec zachodnich”, zajmowano się, poza kwestiami ogólnymi, m. in. także sprawą zaktywizowania zarówno katedr sławistyki na uniwersytetach w NRF, jak i placówek zajmujących się nauką języka rosyjskiego w szkołach średnich. Wśród licznych postulatów, jakie wysunięto w związku z tym znalazły się uwagi o potrzebie bliskiej współpracy między nauczycielami języka rosyjskiego i naukowcami-sławistami, którzy wspólnie powinni opracować program nauki języka rosyjskiego w Niemczech zachodnich, a więc ustalania planów nauczania, przygotowania podręczników itd.¹

Ostatnie obrady wykazały, że w ciągu lat dzielących od I kongresu sławistów nastąpił znaczny rozwój nauki języka rosyjskiego w szkołach zachodnioniemieckich; obecnie wykłada się go w ponad 400 gimnazjach, gdzie nauką objęto około 8000 uczniów, przy czym traktuje się jako drugi lub trzeci język obcy. W związku z tym coraz więcej maturzystów decyduje się na wybór studiów sławistycznych z myślą o pracy nauczyciela języka rosyjskiego w przyszłości. W ciągu ostatnich 5 lat 152 studentów sławistyki złożyło egzamin państwowy, zaś około 500 studentów złoży go w najbliższym czasie². Ten stosunkowo znaczny wzrost kandydatów na studia sławistyczne pociągnął za sobą konieczność zmodyfikowania organizacji i programu tych studiów na uniwersytetach zachodnioniemieckich. Dodać

¹⁰ Mówi się o potrzebie zerwania z polityką podporządkowania USA, ograniczenia wydatków zbrojeniowych w Europie oraz wprowadzenia nowej polityki, która ożywiłaby uniwersytety i instytuty badawcze, przy równoczesnym zapewnieniu niezbędnych środków na rozwój badań (A. Pancaldi w „L'Unita” z 7 IX 1967).

¹ T. S. Wróblewski, *Kongres sławistów zachodnioniemieckich w Heidelbergu*. „Przegląd Zachodni” nr 3/1965, ss. 156—160.

² S. Bontemps, *Ruf nach besserer Lehre*. „Die Welt” nr 90 z 17 IV 1968, s. 11.